

Ветрынскі ўмацаваны раён у ліпені 1941 года

Карасёў В. Р.

Ветрыншчына ў 30-х гадах мінулага стагоддзя – прыгранічная тэрыторыя пасля Рыжскага мірнага дагавора, калі Заходняя Беларусь адышла да буржуазнай Польшчы.

Ваенны гарадок у Ветрыне, які будаваўся ў 1934-1936 гадах мінулага стагоддзя, так і доўгатэрміновыя агнявыя точкі (ДОТы) на Ветрыншчыне, як і тутэйшыя пагранзаставы – гэта сістэма арганізацыі аховы мяжы з буржуазнай Польшчай, што праходзіла да восені 1939 года побач Ветрына, па рацэ Нача.

Былы пагранічнік Г.М.Быкаў з горада Севастопаля, які ў 30-я гады праходзіў службу на адной з застаў ля Ветрына, выказаў цікавы факт, што на ветрынскім участку ахоўваў мяжу В.І.Чуйкоў, будучы маршал. Гэтыя звесткі зацікавілі. Пачаліся пошукі. Па ўспамінах маршала («Страницы боевой молодости») даведаўся, што ў 1920 годзе ён быў камандзірам 43-га стралковага палка на Полаччыне, а яго 43-ці полк ахоўваў мяжу, бо да вясны 1921 года савецкая дзяржава не мела пагранвойскаў, якія пачалі фарміравацца толькі пасля падпісання мірнага дагавора з Польшай 18 сакавіка 1921 года ў Рызе.

Працуючы ў Занальным архіве ў Полацку знайшоў акт здачы і прыёму тэрыторыі згодна з Рыжскім мірным дагаворам, які быў складзены прадстаўніком польскага боку і па даручэнню савецкай дзяржавы старшынёй Ветрынскага Рэвалюцыйнага камітэта. Акт складзены быў у вёсцы Арэхаўна, што недалёка ад Ветрына, у прысутнасці камандзіра палка Чырвонай Арміі Чуйкова і падпісаны ў тым ліку В.І.Чуйковым.

З мэтай аховы мяжы была створана асобная Ветрынская пагранкамендатура з шэрагам застаў: Арэхаўна, Гірсы, Заскаркі, Загацце. Камендатура – у вёсцы Будзькаўшчына, а яе начальнік да 1938 года – фін Тойво Вяхе, легендарная асоба, чалавек цікавага лёсу, будучы пісьменнік, аўтар вядомай кнігі “Мае граніцы”, удзельнік кінафільма “Аперацыя Трэст”, а ён – начальнік заставы, здраднік, па легендзе – расстраляны. “Ажыў” праз некалькі год ужо Іванам Міхайлавічам Пятровым.

На ахове ўсталяванай граніцы служыў на ветрынскай зямлі на заставе “Гірсы”, што бліз вёскі Бабынічы, з 1935 па канец 1936 года ўпамянута вышэй Георгій Мацьвеевіч Быкаў, у далейшым удзельнік савецка-фінскай і Вялікай Айчыннай войнаў. У сваім лісце ён і ўказаў адрас свайго начальніка заставы “Гірсы” Самойленка Фёдора Радзёнавіча ў Полацку, з якім мне пашчасціла гутарыць. Маёр у адстаўцы Самойленка раскажаў, што служыў тут з 1936 па 1939 год, памятае, што рэкагнасцыроўку мясцовасці для ваеннага гарадка і будаўніцтва ДОТаў праводзіў тут маршал Ягораў.

Лічу, будзе цікава землякам пазнаёміцца з ДОТ-мі, што ўваходзілі ў Ветрынскі ўмацаваны апорны пункт, які налічваў 12 двухамбразурных трохпавярховых ДОТаў, і які з пачаткам Вялікай Айчыннай вайны ўвайшоў у Полацкі ўмацаваны раён. Менавіта 12, а не 11, як напісаў карэспандэнт газеты “Савецкая Беларусь” С.Галеснік у артыкуле “Огневая точка отсчёта” ад 26.08.2005 года. Засталіся да гэтага часу і дзве вялікія яміны, дзе планавалі ставіць ДОТ, але чамусці перанеслі будаўніцтва на другія месцы. Будоўля гэтых абарончых аб’ектаў вялася ў 30-х гадах XX стагоддзя, і, як сцвярджаюць старажылы, у асноўным ноччу.

ДОТы прымаюць бой

Да 75-годдзя пачатку Вялікай Айчыннай вайны

На прыгожым узгорку ля Ветрына
Паранены і аблашчаны ветрам
Узвышаецца велічны ДОТ.
Не забыць яму той далёкі
Ліпеньскі дзень, 41-ы год.

Ветрынскі вузел абароны Полацкага ўмацаванага раёна ўключаў толькі некалькі з дванаццаці ДОТаў, што павінны былі прыкрыць шасейную дарогу і чыгунку Маладзечна-Полацк. Сфарміраваныя гарнізоны гэтых агнявых умацаванняў аказаліся з пачаткам вайны ў вельмі складаных умовах, і вымушаны былі прыняць 3 ліпеня 1941 года няроўны бой з наступаючымі на Полацк нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Справа ў тым, што ветрынскі 55-ы стралковы полк 17 стралковай дывізіі яшчэ 12 чэрвеня накіравалі ў горад Ліду на лагерныя зборы, а тут застаўся невялікі атрад для аховы складоў. Узначаліў гэты пакінуты атрад намеснік камандзіра палка маёр Шангін. Засталіся тут і некалькі афіцэраў, у тым ліку камандзір батальёна старшы лейтанант Р.Л.Ахоцін.

Летам 2001 года мне пашчасціла сустрэцца і запісаць успаміны ўдзельніка падзей, што адбыліся на ветрынскай зямлі 3 ліпеня 41-га года, Луткоўскага Міхаіла Міхайлавіча, які жыў пасля вайны ў г.п. Расоны. Маладым лейтанантам Луткоўскі пасля заканчэння Смаленскага стралкова-кулямётнага вучылішча 12 чэрвеня 1941 года прыбыў у 55-ы полк і да 22 чэрвеня займаўся з падначаленымі тактычнай падрыхтоўкай. З 21 на 22 чэрвеня адпачываў у Ветрыне на танцах, у казарму вярнуўся позна. Раніцой сувязны перадаў прыказ тэрмінова прыбыць у штаб, дзе і даведаўся ён аб пачатку вайны. У гэты ж дзень сталі паступаць мабілізаваныя Ветрынскім райваенкаматам. Лейтанант Луткоўскі быў прызначаны камандзірам 2-й роты і атрымаў прыказ заняць ДОТы за чыгункай, а камандзір 1-й роты – два ДОТы ля дарогі Ветрына-Глыбокае недалёка ад вёскі Шлюбоўшчына. Нажаль, прозвішча камандзіра гэтай роты ветэран не ўспомніў.

Што прадстаўляла сабой рота лейтананта Луткоўскага? Налічвала да 60 чалавек, у асноўным прызыўнікі, з іх прыкладна палова – ветрынцы. З вопытных байцоў быў толькі кулямётчык. Рота атрымала два станкавыя кулямёты, адзін з іх камандзір прыказаў паставіць у ДОТе, другі – у акопе. З боепрыпасаў – дзве скрыні гранат, а патронаў хапала. Аўтаматаў не было, толькі вінтоўкі. Такое ж становішча было і на ДОТах, што занялі абарону ля дарогі. Толькі ў камандзіра 1-й роты была адна гармата, якая была ўстаноўлена ў ДОТе на ўзвышшы.

Адзін узвод роты Луткоўскага ўзначаліў старшы сержант Нечаўхін Барыс, весяльчак, артыст маскоўскага тэатра, а другі – малодшы лейтанант, ветрынскі хлопец, прозвішча якога Луткоўскі не ўспомніў.

Задача роты – акапацца ў поўны профіль, абсталяваць ДОТы для абароны без гармат, праводзіць вучэбныя трэніроўкі.

Перад абедам 3-га ліпеня нямецкія самалёты бамбілі ваенны гарадок, быў пажар, а прыкладна ў 17 гадзін пачаўся абстрэл абаронцаў першай роты наступаўшымі фашыстамі і асноўны ўдар прынялі гарнізоны ДОТаў першай роты ля дарогі. Воіны першай роты можна прынялі няроўны бой, падбілі з гарматы два бронетранспарцёры і бронемашыну ворага, забілі некалькі нямецкіх салдат.

Як успамінае М.Луткоўскі, ад іх ДОТа бачна было, як тры гарматы ворага б'юць уздоўж дарогі па гарнізону ДОТа на ўзвышшы. Тады кулямётчыкі 2-й роты па прыказу камандзіра ўдарылі па фашыстах. У адказ немцы развярнулі пушку і ўдарылі па іх ДОТу, вывелі са строю спачатку адзін, а потым і другі кулямёты. Пасланы да камандзіра батальёна сувязны не вярнуўся. Абставіны боя становіліся незразумелымі. Ужо вечарэла, калі назіральнік далажыў Луткоўскаму, што немцы ўжо на ДОТе камандзіра батальёна. Тады лейтанант Луткоўскі прыказаў камандзіру другога ўзвода, як мясцоваму жыхару, які добра ведаў наваколле, выводзіць байцоў, як і было прадугледжана раней, на трэці рубаж абароны, да Баравухі-2. І камандзір узвода паспяхова справіўся з заданнем, за ноч дабраліся ў назначанае месца. У той гарачы дзень у абаронцаў не было ні абеды, ні вячэры.

Як успамінаў жыхар Ветрына Яўген Гур, ён ў той вечар разам з маці хаваўся ў трубе пад чыгункай і бычыў, як беглі па полі каля вёскі Шайтары ў бок Фарынава нашы чырвонаармейцы, а нямецкія самалёты вялі па іх агонь з кулямётаў.

Раніцой наступнага дня, як расказаў Луткоўскі, у Баравусе-2 знайшлі яны астаткі свайго 55-га палка і камандзіра батальёна Ахоціна, а вось лёс камандзіра 1-й роты і яго падначаленых, па словах Луткоўскага, застаўся невядомым.

Як расказала мне ў 2002 годзе Марыя Дарафееўна Пяцюль, 1916 г.н., што жыла недалёка ад ДОТаў у казарме ля чыгункі, пасля боя засталіся ля ДОТа шэсць нашых воінаў забітымі, а немцы загадалі потым іх закапаць.

Сапраўды, ля ДОТаў і недалёка ад іх засталіся загінуўшыя нашы абаронцы. Жыхар Ветрына Аляксандр Сяргеевіч Кулеш добра памятае расказ свайго дзеда, як немец з аўтаматам з'явіўся ў іх доме і загадаў дзеду, яго суседу Мардамаю і яшчэ аднаму жыхару Ветрына ўзяць лапаты і следаваць за ім. Напужаных прывёў да ДОТаў і загадаў закапаць загінуўшых нашых воінаў.

Недалёка ад ДОТаў былі пасевы збожжавых. І калі ў канцы лета 1941 года жанчыны жалі жыта, то знаходзілі астанкі абаронцаў, сапраўды астанкі, бо зрабіла сваю справу гарачае лета. Аб гэтым расказвала Аляксандру Сяргеевічу Куляшу яго маці Ганна Мікалаеўна, 1922 г.н.

А Марыя Пяцюль яшчэ расказвала, што пазней, ужо пасля вайны, падросці, у тым ліку Пяцюль Сяргей, Пяцюль Васіль, знайшлі ля ДОТа, што ля Шлюбоўшчыны, нейкія трубачкі з запісамі і паведамлілі аб гэтым старшыні сельсавета І.А.Рэўтовічу.

Але працягнем успаміны афіцэра Луткоўскага. Пад Невелем іх атрад папаў у акружанне. Паступіў приказ: разпрагаць коней, разабраць харчы і дзейнічаць па абставінах. Лейтанант Луткоўскі прапанаваў дабірацца ў свой раён пад Расоны, дзе і стаў ён партызанам Расонскай брыгады імя Сталіна. А камандзірам гэтай брыгады з ліпеня 1942 года быў прызначаны былы камандзір батальёна 55-га палка Ахоцін Радзіён Арцёмавіч, які да гэтага

прайшоў вайну з белафінамі, быў паранены. Са жніўня 1941 года ўзначаліў падпольную групу ў Расонскім раёне, з якой вяснэй наступнага года быў сфарміраваны партызанскі атрад, а Радзіёна Арцёмавіча абралі камандзірам. Партызанская брыгада імя Сталіна вельмі вядомая сваімі баявымі *деяннямі*, як і яе камандзір, за галаву якога фашысты абяцалі сто тысяч марак. Брыгада аднавіла савецкую ўладу на тэрыторыі Расонскага раёна. За паспяховыя баявыя дзеянні ў 1943 годзе яму было прысвоена воінскае званне “палкоўнік”. Пасля вызвалення Беларусі ён камандаваў стралковым палком, тройчы быў паранены, меў многія баявыя ўзнагароды. Памёр у 1972 годзе. Яго імя ўвекавечана назвамі вуліц у Расонах і на радзіме. Яго партызанская брыгада вяла баі з фашыстамі на Расоншчыне, прыходзілася ваяваць у тым ліку і ў лясх Полаччыны, ля вёскі Азіна. Камісарам аднаго з атрадаў гэтай брыгады быў даваенны дырэктар Ветрынскай школы, а пасляваенны супрацоўнік Ветрынскага райкама партыі, Клокаў Сцяпан Антонавіч, вядомы на Полаччыне педагог і краязнаўца, кавалер ордэна Чырвонай Зоркі. Ён успамінаў, як у адной стычцы з фашыстамі ў лесе, дзе помнік генералу Якаву Кульневу, ён ледзь не загінуў: менавіта гэты помнік спас яго ад варожай кулі. Можна і не выпадкова, што пасля вайны Сцяпан Антонавіч даследваў лёс легендарнага генерала вайны 1812 года.

Мне ад землякоў прыходзілася чуць пра знойдзеныя падрусткі ў ДОТе ля дарогі астанкі загінуўшых абаронцаў і нават запісаць у 2001 годзе успаміны аб гэтай падзеі работніка Ветрынскага сельсавета, начальніка ваенна-уліковага стала, жыхаркі Ветрына Вольгі Аляксееўны Зайчанка, 1932 г.н., якая прысутнічала, калі работнікі ваенкамата паднімалі астанкі абаронцаў з ДОТа, і не дапускалі яе блізка, абярагалі, бо была яна цяжарная.

Рыхтуючы матэрыял да адкрыцця на ДОТе мемарыяльнай дошкі, удакладніў у дачкі Вольгі Аляксееўны дату яе нараджэння – 13 верасня 1961 года. Значыць, дакладная дата той падзеі – 1961 год. У Занальным дзяржархіве горада Полацка прагледзіў падшыўку газеты “Сцяг камунізму” і знайшоў у нумары за 22 чэрвеня 1961 года паведамленне пад назвай “Яны загінулі за Радзіму”: “Сёлета, каля пасёлка Ветрына ў ДОТе знойдзены астанкі трох савецкіх воінаў, якія загінулі ў 1941 годзе пры абароне Радзімы. Удалося ўстанавіць, што адным з іх быў лейтанант Іван Яфімавіч Цыкуноў, 1919 г.н., з в.Строніна, Смаленскай вобласці. Другім быў радавы Васіль Іларыёнавіч Васін, 1909 г.н., з в. Сінорма Пецілінскага раёна Разанскай вобласці. Прозвішча трэцяга не ўстаноўлена. Астанкі воінаў пахаваны ў брацкай магіле ў пасёлку Ветрына”.

Гэту інфармацыю ў газету даў В.Іваноў і суправодзіў яе сваім вершам, у якім ёсць такія словы: “И только сейчас мы узнали,

Останки героев нашли.
Жители нам рассказали,
Как бой тот герои вели”.

Магчыма, лейтанант Іван Цыкуноў і быў той самы камандзір першай роты, прозвішча якога не змог назваць ветэран М.Луткоўскі. Інтэрнэт гэта пацвержае: “лейтанант – камандир роты 55- го стралковаго полка, пропал без вести 06. 1941 г.” Дарэчы, кніга “Памяць Полацкі раён” паведамляе, што І.Я.Цыкуноў памёр ад ран, а В.І.Васін загінуў 3.7. 44г. у вёсцы Траецкае. Нажаль, гэта не адзіная недакладнасць вельмі важнай кнігі.

Мне вельмі хацелася знайсці кагосці з тых вучняў, дзякуючы якім былі знойдзены астанкі абаронцаў Радзімы. Дапамог у гэтым выпускнік Ветрынскай школы Палюдаў Валерый, які жыве ў Ветрыне. Ён назваў некалькі сваіх аднагодкаў з вёскі Данева, якія скарэй за ўсё і былі

ўдзельніккамі той важнай знаходкі, бо добра памятае, што менавіта тыя вучні былі з вёскі Данева.

Аднаго з тых былых вучняў удалося знайсці. Як раскажаў мне Мікалай Арцёмавіч Мялешка, 1947 г.н., цяпер жыхар Наваполацка, сапраўды ён з сябрамі Пятром Стэльмах, Генадзем Мялешка, Генадзем Гвоздзевым у чарговы раз па шляху ў Ветрынскую школу, заставаліся ля ДОТа, бо марылі знайсці зброю, асабліва пісталет. У той раз на ніжнім этажы знайшлі патроны, гільзы, гранату, якую кінулі ў калодзеж, а ў неглыбокай яміне на ніжнім этажы пад дошкамі – рэшткі абаронцаў. Патроны і гільзы забралі і напужаныя хуценька пакінулі ДОТ. Сярод патронаў былі маленькія чорныя пластмасавыя трубачкі. “Мне добра запомнілася адна паперка з трубачкі, на якой бачыў словы “радавы...вёска Кублічы - успамінае Мікалай Арцёмавіч. -Але тады, чамусці, мы кінулі гільзы і тыя трубачкі ля ДОТа. А знайшлі іх потым Пяцюлі, што жылі недалёка ад ДОТа і перадалі ў сельсавет”.

Мінулі дзесяцігоддзі з таго далёкага дня 3 ліпеня 1941 года.

Памяць павінна жыць і яна жыве. Менавіта воіны Ветрынскага вузла абароны, што занялі пазіцыі ў ДОТах і акапах вакол іх, у няроўнай схватцы прынялі бой і многія з іх засталіся навечна на ветрынскай зямлі, не пакарыліся ворагу.

Увекавечыць падзвіг абаронцаў была задумка даўно. А паскорылі гэту добрую справу словы ў інтэрнеце не абыякавага да нашай гісторыі невядомага мне Віктара Авер’янава, які наведваў у канцы 2012 года нашы ДОТы. “Проезжая, віжу ДОТы. Лазил...внутри полное запустение, а ведь это наша история, кто-то воевал, проливал кровь. Могли бы памятную доску установить, да и всю историю ДОТа. Жалко дедов и прадедов. Утрачиваем пам'ять...”

Кіраўніцтва Ветрынскага сельсавета адобрыла маю ініцыятыву ўвекавечыць падзвіг абаронцаў зямлі полацкай мемарыяльнай дошкай на ДОТе № 9 (на карце-схеме № 12), гарнізон якога прыняў на сябе асноўны ўдар. Будзе і на ветрынскай зямлі сваё *поле ратнай славы*.

1 ліпеня 2016 года адбылося адкрыццё мемарыяльнай дошкі ў рамках свята, якое было прысвечана Дню Незалежнасці Рэспублікі Беларусь, 72-й гадавіне вызвалення Ветрына і 75-й гадавіне пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Удзел у мерапрыемстве прынялі намеснік старшыні Полацкага райвыканкама П.Пяткевіч, старшыня Полацкай раённай арганізацыі “Беларускі фонд міру” А.Фамін, сакратар Полацкага райкама Кампартыі Беларусі, старшыня ветэранскай арганізацыі пагранічнікаў, палкоўнік у адстаўцы Васіль Трафіменка, ветэран вайны Аляксей Багдановіч, загадчык Музея баявой славы горада Полацка Сяргей Копыл, пагранічнікі, ветрынцы і многія жыхары вёсак Данева і Шлюбоўшчыны.

Уступнае слова было прадастаўлена В.Карасеву, які звярнуўся да прысутных вершаванымі радкамі: Сем дзесяткаў гадоў адышло з той пары,

Калі воіны ДОТа з гэтай вось прыдарожнай гары
Кулямётным агнём акупантаў сустрэлі...
У няроўным баі, тут на нашай зямлі
Аказалі навалю фашысцкай адпор як маглі...
Не скарыліся перад іх грознай сілай.
Ім бы жыці і кахаць, мірны дзень сустракаць,

А прышлося за нас, за Радзіму, свае жыцці аддаць...
Нам, нашчадкам, яны далі гэту магчымасць.
І стаіць гэты ДОТ, мірны сведка вайны,
А на чымі, скарэй за ўсё, часта сніць ён трывожныя сны,
Успамінае той ліпеньскі дзень...

Амбразур яго зорка-пільныя вочы
Сустрэкаюць дзесяткі людзей і машын дні і ночы...
Прозяць нас: -Помніце, Людзі, Герояў!

І мы помнім, павінны помніць! І таму мы зрабілі гэту добрую справу, аддалі даніну нашай памяці абаронцам зямлі полацкай, усім, хто загінуў за нашу незалежнасць і даў нам магчымасць жыць на свабоднай і мірнай зямлі, святкаваць чарговую гадавіну вызвалення Беларусі.

У сваім выступленні Сяргей Копыл прывёў звесткі з нямецкіх данясенняў 18-й матарызаванай пяхотнай дывізіі, што перадавы атрад дывізіі на ветрынскіх вышотах сустрэў моцнае супраціўленне.

Ганаровае права адкрыць мемарыяльную дошку было прадастаўлена Аляксею Багдановічу і вучню Ветрынскай СШ імя Д.В.Цябута Уладзіславу Арсобе. Удзельнікі свята усклалі да падножжа ДОТа зялёную гірлянду, вянкi і кветкі. Завершылася мерапрыемства канцэртам.

